

hrvatske nacionalne države, — nije reprezentirao Radić, već građanske političke formacije, baštinice negdašnjeg Pravaštva i Frankovluka sa Pavelićem i dr. Oni su štaviše i bili u oštroj borbi protiv Radića. Istina je da su te formacije bile brojno vrlo malo jake i jedva da su nešto naškodile Radiću, sem u Zagrebu, ali upravo to potvrđuje da hrvatski partikularistički nacionalizam u ono prvo vreme nije mnogo palio, naročito u širokim seljačkim masama. Stvar se objašnjava time što taj specifički hrvatski nacionalizam nije bio u tim masama suviše jak ni od ranije. Fakt je da za čitavo vreme rata ne samo nije se pojavio, ali nije ni pokušavan neki hrvatski dobrovoljački pokret radi izvojevanja neke zasebne Hrvatske. Pilsudski je analogan pokret pokrenuo i nije se žacao da ponudi u tu svrhu svoju službu Habzburgu. Dobrovoljci Hrvati su se javljali ali za Jugoslaviju. Štampa zagrebačka i provincijska, koliko je mogla, pledirala je za Jugoslaviju. Legitimirani zastupnici hrvatskog državnog prava, pravaši Mile Starčevića, osnivaju »Hrvatsku Državu« ali uređivanje njezino prepuštaju dvojici autentičnih nacionalista Dr. Anđelinoviću i Niki Bartuloviću! Jedina je iznimka frankovačko »Hrvatsko Pravo«. Otkud danas ta upadno i radikalno nacionalistična nota Hrvatskome pokretu?

Kod Hrvata je postojao od ranije jedan dobrano razrađen državotvorni program, koji, ako i nije uvek bio čisto ili isključivo hrvatski, već jugoslovenski, uzimao je uvek Zagreb i Hrvatsku za osovina. I Starčevićovo Pravaštvo i Strosmajerova Jugoslavija, kao pre toga Gajeve vizije i nade, koje je bio izazvao, za kratko vreme, Ban Jelačić, to je sve i uvek izazivalo sliku jedne idealne buduće tvorevine, kojoj su varirale granice, ime, hoćete li? i sadržina, ali centar, srž, osovina bili su uvek Zagreb, Hrvatska. Prečanski Srbi, kao ni Slovenci, nisu toga imali. Posle balkanskih ratova, a pogotovo ubrzanim tempom za svetskoga rata, najpre kot inteligencije, a posle i kod masa, primljena je i iskristalizovana koncepcija da će se nacionalna država Jugoslovena obrazovati oko Beograda.

S druge strane Hrvatska je sve do ujedinjenja imala izvestan, dosta razvijen, autonoman državni život. Bio je Hrvatski Sabor, koji doduše nije imao pune atribute suverenog narodnog predstavništva, ali opet je bio sabor, a narod se sećao da je četrdesetiosme taj sabor odglasao i rat Mađarima. Bio je i ban, koji u stvari nije bio nego eksponent mađarsko-austrijske hegemonije, ali je bio drugi po redu velikodostojnik u Ugarskoj Kraljevini. Bili su tri, docnije četiri odjelna prets tojnika, koji su imali sve atribute neparlamentarnih ministara, a u njihovim strukama Zagreb je bila poslednja instancija, što nisu imale ni Češka, ni Galicija.

Zadatak državnog voćstva, u prvim godinama života u zajedničkoj državi, bio je da razoruža prirodnu nepoverljivost kod onih širokih redova, kojima je nacionalna država oko centra Beograd došla kao novina, a isto tako da olakša građanskim redovima da zaborave one izvesne belege državnog života, koje se behu naučili da gledaju gde funkcionišu u Zagrebu i Hrvatskoj. U tome je zadatku državna uprava potpuno zatajila. Preterani, kruti administrativno-politički centrali-